

Mozart

String Quartets

Dedicated to Haydn

K. 421, K. 428 & K. 465

ENGEGÅRD QUARTET

Mozarts strykekvartetter

K. 421, 428 og 465

Til min kjære venn Haydn,

En far som har bestemt seg for å sende sine barn ut i verden, ville søke å gi dem beskyttelse og rettledning av en berømt mann, særlig hvis han var så heldig at denne endatil var hans beste venn. Her er de nå, mine seks barn, ta vel imot dem, berømte mann og kjæreste venn. De er frukten av et langt og møysommelig arbeid. Men flere venner har inngitt meg håp om at anstrengelsene i alle fall i noen grad vil lønne seg, og dette oppmuntrer meg og gjør at jeg tror de en dag vil bli meg til trøst. Du selv, kjæreste venn, viste meg din tilfredshet med dem da du sist var i hovedstaden. Denne din oppmuntring gleder meg mest av alt og gjør at jeg overlater dem til deg med håp om at de ikke måtte vise seg din gunst helt uverdige. Måtte du da ta vel imot dem og være dem en far, veiviser og venn! Fra nå av avgir jeg mine rettigheter overfor dem; jeg ber om at du tilgir de feil som en kjærlig far måtte ha oversett og at du trass i dem fortsatt bevarer ditt vennskap for en som verdsetter det så høyt. Jeg forblir, kjæreste venn, av hele mitt hjerte, din inderligste venn,

W. A. Mozart
Wien, 1. september 1785
(egen oversettelse)

Slik – på italiensk – dediserer Mozart sine seks såkalte Haydn-kvartetter, som Engegårdkvartetten her presenterer tre av. Italiensk var et språk begge kjente godt som komponister av italienske operaer, og Mozart har gjort seg flid med stilen og kanskje fått litt hjelp.

Disse seks «barna» er imidlertid også blitt oppdratt ved hjelp av Joseph Haydn (1732–1809), som nærmest hadde utviklet strykekvartetten som form på egen hånd til å bli et av opplysningstidens fremste uttrykk. Mozart hadde skrevet en serie kvartetter i sin ungdom, men det var gått nesten ti år siden den siste av dem. Med Haydn-kvartettene stiller han ganske andre krav til seg selv, musikerne og publikum. Oppbygningen er ikke så overraskende – her er raske førstesatser i det vi i dag kaller sonatesatsform, sangbare langsomme satser, menuetter med trioeer og gjerne finale-rondoer. Men hva han fyller dem med, har vakt Haydns beundring og vekker vår. Haydns beundring for sin 24 år yngre kollega (han levde fra 1756 til 1791) kom til uttrykk i følgende ord rettet til Mozarts far Leopold, også han en habil komponist: «Jeg sier Dem ved Gud som en ærlig mann, Deres sønn er den største komponist jeg kjenner av person eller navn; han har smak og til overmål den største komposisjonskunnskap.» Dette skal han ha ytret etter å ha hørt tre av kvartettene på en huskonsert hjemme hos Mozarts, hvor nok både Wolfgang og Leopold medvirket.

Strykekvartetten som vi finner den her, kan sies å være uttrykk for en demokratisk holdning som er i opplysningstidens ånd, selv om det var det opplyste enevælde som var herskende på 1780-tallet. Keiser Joseph II innførte da en betydelig grad av individuell borgerlig og religiøs frihet i sine land inspirert av kong Friedrich II («den store») i Prøyssen. Samtidig holdt han Mozart på avstand, hans adelskritiske opera *Figaros bryllup* («Le Nozze di Figaro») viste i 1784 at han kunne tenkes å ha opprørske tendenser. Om ikke strykekvartettene hans kan sies å være revolusjonære, er de likevel et bilde på fire selvstendig tenkende personer, eller «en samtale mellom fire fornuftige mennesker», som Johann Wolfgang Goethe mente å overhøre. Hvem vet hva de kunne finne på?

De seks Haydn-kvartettene ble skrevet i årene 1782-85, mens Mozart nyter stor popularitet i Wien. Han skriver en serie klaverkonserter, Haffner-symfonien og mye annet ved siden av kvartettene og Figaro. Den store musikkforskeren Howard Robbins Landon kaller 1780-tallet for hans «golden years», men etter Figaro synes det som adelen blir mer betenkt. Det blir etter hvert vanskeligere å finne velgjørere og selge konserter, eller akademier, som de ble kalt; frimurervener blir bønnfaldt om hjelp. Fast stilling ved hoffet får han først mot slutten av sitt liv.

La oss se nærmere på de tre kvartettene på denne innspillingen: Kvartetten i d-moll K. 421 er mye spilt. Den skal ha blitt skrevet i tiden Constanze fødte deres første sønn, Raimund Leopold – ja, Constanze fortalte mange år senere at menuetten ble skrevet mens hun fødte! Gutten ble for øvrig bare to måneder gammel. Verket har den vanlige satsrekkefølgen med den langsomme satsen som nummer to. Første sats preges av toneartens dyssterhet, som understrekes av den nærmest hviskende åpningen – «sotto voce» har Mozart notert. Annet tema er lystigere, og satsen byr dermed på tydelige kontraster, men slutter uforsonlig. Andre sats i den lyse parallelltonearten f-dur kan gi inntrykk av å søke seg frem og iblant nærmest stoppe opp før den finner veien videre. Menuetten – igjen i d-moll – befinner seg langt unna selskapsdansen med sterke innslag av fallende kromatikk, som gjerne assosieres med det triste og dramatiske, her som om noe sleper seg av gårde. Triodelen viser imidlertid komponisten på sitt mest lekne der den hopper av sted i såkalt lombardisk rytme (omvendt punktering) ledsaget av serenade-aktige pizzicati. Finalen er for en gangs skyld en variasjonssats, hvor fem variasjoner følger temaet. Temaet preges av en punktert melodi i 6/8, som stadig avløses av et signalmotiv. Første variasjon lar førstefiolin ornamentere på brilliant maner, den andre byr på rytmiske kampmotiver, i tredje variasjon får bratsjen dominere, mens fjerde synes å legge opp til en «happy end» i nærmest pastoral dur. Men avslutningsvariasjonen (Più allegro) fører oss ubarmhjertig tilbake til alvoret med de militære signalene, fallende kromatikk og forminskede septimer, sterke dramatiske virkemidler. Nesten som en hån av konvensjonen lander de fire siste taktene i dur.

Også kvartetten i ess-dur K. 428, som høres sjeldnere, byr på sterke innslag av kromatikk. Åpningens fire takter får karakter av et motto og bringer ni av skalaens tolv toner: Den lar oss sveve i usikkerhet om tonearten ennå i flere takter – som om musikken befinner seg langt hjemmefra. Det er et typisk innslag hos den modne Mozart å føre den oppvakte lytteren bak lyset, å gjøre opprør mot forventninger. Beethoven fører senere dette videre. Første sats bringer ikke minst mange rytmisk kontrasterende temaer og motiver. Kanskje er det derfor gjennomføringen (midtdelen i en sonatesatsform) er usedvanlig knapp? Andre sats i vuggende 6/8 med overraskende aksenter (sf) går i ass-dur og lar oss iblant i uvisse om taktarten, regelmessigheten som fremfor alt holder frasene sammen. Menuetten er nærmere opp til tidligere mønstre, men med en noe dyster trio, som synes å gå i c-moll før den svinger til b-dur, med gjentatte dvelende orgelpunkt. Finalesatsen, en rondo, har likheter med noen av dem han skrev i sine ungdomskvartetter. Kanskje er det den minst kompositorisk kompliserte av alle på denne cd-en, på oversiktlig vis gir den de enkelte instrumentene lik anledning til å briljere.

Har vi møtt overraskelser i de andre kvartettene, blir likevel innledningen til strykekvartett i c-dur K. 465, gjerne kalt Dissonans-kvartetten, den største. Det er ikke så uvanlig at en allegro får en langsam innledning, men det er likevel den eneste gangen det skjer i Mozarts modne kvartetter, de såkalte ti berømte. Sjokket ligger i harmoniseringen, som på ekspresjonistisk vis utfordrer toneartens grenser. Flere utgivere har sett seg nødt til å gjøre «forbedringer» fordi Mozart umulig kan ha ment dette! Her lar det seg ikke gjøre å finne en toneart eller forutsi neste vending i de første 16 taktene. Til gjengjeld er resten av satsen en fest i c-dur. Overfladisk betraktet er den nærmest skrevet etter læreboka, men beriker den med et smittende vidd og ideer som fører oss langt ut over alle standarder. Andre sats, andante som i de andre verkene, har fått tillegget cantabile. Inderlig synkende i bønnfallende f-dur lar den ord bli meget fattige. Menuetten, igjen i c-dur, minner i stemning om første sats, men byr på indre motstand i trioen i c-moll med kromatikk og store sprang i melodistemmen. Den hurtige finalesatsen gir først skinn av å være en ukomplisert rondo, men byr snart på mer komplekse utfordringer både for utøvere og lyttere.

Mozart ønsker, som vi skjønner, ikke bare å vise sin beherskelse av strykekvartettens problematik: Demokratisk fordeling av musikalsk innhold, knapphet i uttrykket, kontraster og klanglig variasjon med fire nokså like instrumenter osv. Han vil føre formen videre. Han vil overraske, iblant sjokkere og skape usikkerhet hos lytteren – på mesterlig vis. Mange av oss har hørt disse berømte verkene mange ganger. For dagens utøvere byr dette på utfordringer av filosofisk art. Hva skjer når lytteren er blitt vant til overraskelsene, når sjokket er blitt velkomment og ikke får en til å rynke bekymret på øyenbrynene, men blir imøsette med glede? Når det nye er blitt gammelt nytt? Hvordan kan man da overraske? Ved å ta bort overraskelsene? Nepp. Kan man endre teksten for å overraske på nye måter, overraske også Mozart selv? Kan man for eksempel spille subito piano (plutselig svakt) der komponisten foreskriver det motsatte? Eller må man bare overdrive enda mer? Hver kvartett må finne sine egne svar. Her er Engegårdkvartettens!

Morten Carlsen
Norges musikkhøgskole

Mozart's String Quartets K. 421, 428 & 465

To my dear friend Haydn,

A father who had decided to send his children out into the world would seek to entrust them to the protection and guidance of a celebrated man, especially one who also happened to be his best friend. Here they are now, my six children! Welcome them, celebrated man and dearest friend. It was a long and tedious process; but many friends gave me the hope that the endeavor, at least to some degree, will pay off, and this encourages me and leads me to believe that one day these children will be a source of comfort. You yourself, dearest friend, expressed your satisfaction with them when you last visited the capital. Your encouragement pleases me most of all and makes me leave them to you with the hope that they're not totally unworthy of your approval. Please receive them kindly, and be to them like a father, a guide, and friend! From now on I surrender all my rights over them. I ask you to forgive any mistakes that this loving father might have overlooked, and that you, despite of them, will continue the friendship towards one who values you with such high regard. I remain, dearest friend, from all my heart, your most earnest friend,

W. A. Mozart
Vienna, 1 September 1785
(Translated Italian-Norwegian-English)

Thus, in Italian, Mozart dedicates his six so-called “Haydn” Quartets, of which here Engegård Quartet presents three. Italian was a language well known by both, as composers of Italian operas, and Mozart has indeed been diligently thorough with the style, and perhaps even got a little help.

These six “children,” though, have also been raised with the help of Joseph Haydn (1732–1809), who had practically invented the string quartet form to become one of the most prominent expressions of the Enlightenment. Mozart had written a series of quartets in his youth, but it had been almost ten years since he wrote the last one. With the “Haydn” Quartets he makes quite different demands on himself, the musicians, and the audience. The structure is not so surprising - here we find fast first movements in what is today called sonata-allegro form, singable slow movements, minuets with trios, and often finale-rondos. But what he fills them with woke Haydn's admiration and now awakens ours. Haydn's admiration for his colleague 24 years his junior (Mozart lived from 1756 to 1791) was expressed through the following words aimed at Mozart's father Leopold, himself also a capable composer: “I tell you by God as an honest man, your son is the greatest composer I know in person or by name; he has taste and furthermore the greatest compositional knowledge.” Haydn supposedly uttered this after having heard three of the quartets at a house concert at Mozart's residence, where both Wolfgang and Leopold most likely contributed.

The string quartet as we find it here can be seen as an expression of a democratic attitude in the spirit of the Enlightenment, despite the fact that the enlightened autocracy ruled in the 1780s. Inspired by King Friedrich II (“the Great”) in Prussia, Emperor Joseph II then introduced a significant degree of individual bourgeois and religious freedom in his countries. At the same time though, he kept Mozart at a distance. His nobility-critical opera *The Marriage of Figaro* (*Le Nozze di Figaro*) demonstrated in 1784 that the composer might have rebellious tendencies. Even if his string quartets aren't particularly revolutionary, they are still a portrait of four independently thinking people, or “a conversation between four sensible individuals,” as Johann Wolfgang Goethe thought he overheard. Who knows what they might be conspiring?

The six “Haydn” Quartets were written between 1782-85, while Mozart enjoys great popularity in Vienna. He writes a series of piano concerti, the Haffner Symphony and much more in addition to the quartets and Figaro. The great musicologist Howard Robbins Landon calls the 1780s his “golden years,” but after Figaro it seems the nobility becomes wary. It becomes increasingly difficult to find benefactors and sell concerts, or academies, as they were called. Friends among the Freemasons were begged for help. It's only by the end of Mozart's life that he finally earns a permanent position at the court.

Let us take a closer look at the three quartets on this recording: The Quartet in D minor, K. 421 is widely performed. It is supposedly written around the time Constanze gave birth to their first son, Raimund Leopold - yes, many years later Constanze recalled that the minuet was written while she was giving birth! However, the boy only lived for two months. The work follows the usual order of movements with a slow second movement. The first movement is marked by the gloominess of the key, underscored by an almost whispered opening – *sotto voce* penned Mozart. The second theme is merrier and the movement thus offers clear contrasts, but comes to an irreconcilable end. The second movement, in the light parallel key of F major, can give the impression that it's searching for a way forward and sometimes it practically stops before it finds its way again. The minuet, again in D minor, is far from any ballroom dance. With its strong elements of falling chromatics, often associated with the sad and dramatic, here it's presented almost as someone who's dragging their feet. The trio section, however, shows the composer at his most playful. It springs off with a so-called Lombard rhythm (reverse dotted) accompanied by serenade-like pizzicati. The finale this time is a variation movement, where five variations follow the theme. The theme is marked by a dotted melody in 6/8 that is constantly exchanged with a signal motif. The initial variation allows the first violin to ornament in a brilliant manner, the second one offers rhythmically battling motifs, the viola dominates in the third variation, while the fourth seems to give us that “happy end” in an almost pastoral D major. But the closing variation (*Più allegro*) leads us mercilessly back to the seriousness of military signals, descending chromatics, and diminished sevenths - strong dramatic effects. Almost like a mockery of the convention, the four last measures land in the major key.

The Quartet in E-flat major, K. 428, heard less frequently, also offers strong touches of chromaticism. The first four measures of the opening become a sort of motto, presenting nine of the twelve tones of the scale, drifting ambiguously around the key. The key is not established until several bars later – as if the music wandered far from home. It's a typical characteristic of the mature Mozart to deceive the perceptive listener, to rebel against expectations. Later on, Beethoven takes this concept even further. The first movement contains not in the least several rhythmically contrasting themes and motifs. Maybe that is why the development (the middle part in sonata-allegro form) is unusually brief? The second movement, in a rocking 6/8 with surprising accents (sf), is in A-flat major and leaves us at times uncertain about the time signature, the measured order that above all binds the phrases together. The minuet is closer to earlier patterns, but with a somewhat gloomy trio that seems to go to C minor before it takes a turn towards B-flat major with repeated, lingering pedal tones. The finale, a rondo, shares similar-

ities with his early quartets. Perhaps it's the least compositionally complex piece of all on this CD. In a clear, concise way, this movement gives each instrument an equal opportunity to shine.

We've encountered many surprises in the other quartets, but the opening of the String Quartet in C major, K. 465, often called the “Dissonance,” is the greatest surprise of them all. It is not unusual for an *Allegro* movement to begin with a slow introduction, but this is the only time it occurs in Mozart's mature quartets, the so-called ten famous. The shock lays in the harmonization, which in an almost expressionistic way challenges the key's limits. Several publishers felt compelled to make “improvements” because Mozart could not possibly have intended it to be like this! It's impossible to find the key or predict the next turn during the first 16 measures. In return though, the rest of the movement is a celebration in C major. On the surface, it's practically written by the book, though enriched by an infectious wit and ideas that take us far beyond the norm. The second movement, an *Andante* as in the other quartets, this time is enriched by a *cantabile* marking. Intensely singing and pleading in F major, it leaves us at a loss for words. The minuet, again in C major, conjures up the mood of the first movement. However now we are met with some internal resistance in the C minor trio section, which is embellished with chromaticism and considerable leaps in the melody. The sprinting final movement gives the impression of being an uncomplicated rondo, but soon offers more complex challenges for both the performers and listener.

As we can see, Mozart not only wants to demonstrate his mastery of string quartet challenges: democratic distribution of musical content, precision in expression, contrasts and timbral variation with four fairly similar instruments and so on, but he wants to expand on the style. He wishes to surprise, sometimes shock, and create insecurity for the listener – all in a masterful way. Many of us have heard these famous works time and time again. For today's performers this presents challenges of a philosophical nature. What happens when the listener already knows where to expect the surprises, when the shock is welcome, and doesn't raise an eyebrow, but is met with joy? How then to surprise when it's the same old story? By removing the surprises? Hardly. Could you change the text to surprise in new ways, surprise Mozart himself? Could you for example play *subito piano* (suddenly soft) when the composer prescribes the opposite? Or do you have to take it even further over the top? Every quartet needs to find its own answers. Here is Engegård Quartet's!

Morten Carlsen
Norwegian Academy of Music

Engegårdkvartetten

ARVID ENNEGÅRD & ALEX ROBSON – VIOLIN

JULIET JOPLING – BRATSJ

JAN CLEMENS CARLSEN – CELLO

Engegårdkvartetten så dagens lys under midnattssolen i Lofoten i 2006. Raskt ble dette kammermusikk-ensemblet et av de mest ettertraktete i Norge. Kvartetten er kjent for sine mange modige og friske tolkninger av det klassiske repertoaret. Samtidig legger de vekt på å markere sitt skandinaviske opphav.

Kvartetten har høstet internasjonal anerkjennelse, og de har vært med på å skape gode og tette bånd med flere ledende internasjonale utøvere. Ambisjonen blir gjenspeilet i svært varierte og rikholdige konsertprogrammer.

Engegårdkvartettens debut-CD ble utgitt i 2008. Platen ble hyllet som Norges beste klassiske utgivelse, ifølge Kjell Hillveg, en av landets mest fremtredende musikk-kritikere. For denne platen fikk Engegårdkvartetten også strålende internasjonale anmeldelser, blant annet «The playing is breathtaking» i The Strad og «First rate quartet playing» i International Record Review. Deres andre utgivelse ble tildelt den meget høythengende «Supersonic Award» av musikkmagasinet Pizzicato.

Deres CD-utgivelse av nordiske mestre som Grieg, Sibelius og Olav Anton Thommessen ble kritikerrost, og har høstet velfortjent anerkjennelse: «Her har vi antakelig fått den tolkningen som Grieg-elskere har ventet på», sier den engelske nestoren Tully Potter i Music Web International.

Engegårdkvartetten er aktive med konsertvirksomhet i Norden og i utlandet. Europas fineste konsertlokaler er gjestet, som Mozarteum i Salzburg og Rudolfinum i Praha. Viktige festivaler har også fått oppleve deres spilleglede som SoNoRo Festivalen i Bukarest, St. Magnus International Festival på Orknøyene, samt festivaler i Tsjekkia, Sveits og Tyskland. I 2015 spilte de for et begeistret publikum i Bogotá og Sao Paolo i Sør Amerika.

Medlemmene i Engegårdkvartetten er alle grunnleggende opptatt av å fremme kammermusikken her hjemme i Norge. Arvid Engegård er både grunnlegger og kunstnerisk leder av Lofoten International Chamber Music Festival, og Juliet Jopling er sterkt involvert i Oslo Quartet Series som grunnlegger og kunstnerisk rådgiver.

Engegårdkvartetten har vært så heldig å få spille med Leif Ove Andsnes, Christian Ihle Hadland, Emma Johnson og András Schiff. Kvartetten trives også i selskap med den etablerte folke-musikeren Nils Økland, skuespilleren Bjørn Sundquist og jazzfiolinisten Ola Kvernberg.

Deres nyskapende minifestival 'på 1-2-3' finner sted i Oslo hver høst. Med fokus på én komponist hvert år samler festivalen noen av landets beste musikere, og har vist seg å være svært populær.

Engegårdkvartetten støttes av Norsk kulturråd.

Engegård Quartet

ARVID ENNEGÅRD & ALEX ROBSON – VIOLIN

JULIET JOPLING – VIOLA

JAN CLEMENS CARLSEN – CELLO

Formed under the midnight sun in Lofoten in 2006, the Engegård Quartet has rapidly become one of Norway's most sought after ensembles. Their bold, fresh interpretations of the classical repertoire combined with a deep attachment to their Scandinavian roots has attracted international acclaim, and inspired some innovative partnerships and programming. The quartet's debut CD was praised as 'breathtaking' in *The Strad*, while their second release won *Pizzicato* magazine's 'Supersonic Award'. Their CD of works by Grieg, Sibelius, and Olav Anton Thommessen was praised by Tully Potter in Music Web International as 'what Grieg lovers have been waiting for'.

The Engegård Quartet has a busy concert schedule throughout Scandinavia and further afield. They have performed in some of Europe's finest venues including the Mozarteum in Salzburg and Prague's Rudolfinum, as well as performing in South America with concerts in Bogotá and Sao Paulo. Festival performances include the Delft Chamber Music Festival, SoNoRo Festival in Bucharest, and Heidelberg's Streichquartettfest. Members of the quartet are also deeply involved in bringing superb chamber music to Norway – Arvid Engegård as founder of the Lofoten International Chamber Music Festival, and Juliet Jopling as artistic director of the Oslo Quartet Series.

The Engegård Quartet has had the honour to work with (among others) András Schiff, Leif Ove Andsnes, Christian Ihle Hadland, and Emma Johnson. They also love to collaborate with colleagues from different musical traditions, including a folk/classical fusion with Hardanger fiddler Nils Økland, a collaboration with jazz violinist Ola Kvernberg, and a programme of Ibsen and late Beethoven with actor Bjørn Sundquist. The Engegård Quartet's own '1-2-3 mini-festival' has proven immensely popular and is now a regular event each year, providing a feast of chamber music, song, piano works, and lectures.

The Engegård Quartet is supported by Arts Council Norway.

RECORDED IN SOFIENBERG CHURCH, OSLO, 8 AND 10-13 DECEMBER 2017
PRODUCER: VEGARD LANDAAS
BALANCE ENGINEER: THOMAS WOLDEN
EDITING: VEGARD LANDAAS
MASTERING: THOMAS WOLDEN
BOOKLET NOTES: MORTEN CARLSEN
ENGLISH TRANSLATION, BOOKLET NOTES: LEANN CURRIE
BOOKLET EDITOR: HEGE WOLLENG
COVER DESIGN: ANNA-JULIA GRANBERG/BLUNDERBUSS
ARTIST PHOTOS: ESPEN MORTENSEN

Engegård Quartet

WOLFGANG AMADEUS MOZART (1756-1791)

String Quartet No. 15 in D minor, K. 421/417b

- 01. I. Allegro moderato 07:21
- 02. II. Andante 05:46
- 03. III. Menuetto and Trio. Allegretto 03:46
- 04. IV. Allegretto ma non troppo 08:16

String Quartet No. 16 in E-flat major, K. 428/421b

- 05. I. Allegro non troppo 06:59
- 06. II. Andante con moto 08:32
- 07. III. Menuetto and Trio. Allegro 05:23
- 08. IV. Allegro vivace 05:18

String Quartet No. 19 in C major, K. 465

- 09. I. Adagio – Allegro 10:13
- 10. II. Andante cantabile (F major) 06:33
- 11. III. Menuetto and Trio. Allegro 04:07
- 12. IV. Allegro 07:24